

Key words: human civilization, historical figure, doxology, film art, diary notes, historical excursions, personal genre, poetic portraits of personalities, murders, Jewish pogroms, trial, literary cadaster.

УДК 82.0: 821.111 (Байрон), 75 (44) (Делакруа)

Пашиняк Т.Г., к. філол. н., доцент
Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

БАЙРОН І ДЕЛАКРУА: НОВАТОРСТВО В ЕПОХУ ТРАДИЦІЙ (ДО 220-РІЧЧЯ ХУДОЖНИКА)

У статті, з використанням інтертекстуального аналізу, зроблено спробу порівняти поезію та живопис і долучитися до дослідження природи створення нових традицій в епоху Романтизму на прикладі поетичних творів Дж. Г. Байрона і найвідоміших полотен Е. Делакруа. Звернено увагу на подібності та розбіжності у світоглядах митця та поета крізь призму гендерних студій, відтак виокремлено традиційні та анти-традиційні гендерні моделі поведінки й зроблено висновок щодо ролі Дж. Г. Байрона й Е. Делакруа в створенні “дилемного образу” представника чоловічої статі та його реценцію в суспільстві через діалог “ Схід-Захід”.

Ключові слова: гендерні ролі, гендерні аналоги, традиційний герой, гедонізм, “байронівський герой”, ліричний герой.

26 квітня 2018 року світ відзначив 220-річчя з дня народження видатного французького художника епохи Романтизму Фердинанда Віктора Ежена Делакруа. З цього приводу в Луврі наприкінці березня відкрилася виставка з експозицією, що нараховувала 180 робіт художника. І, як зазначає видання “Art Ukraine”, вперше за історію музею експозицію, яка тривала до 23 липня, відвідало близько 500 000 людей, незалежно від цифри для жодного митця [3].

Ежен Делакруа заявив про себе кількома способами. В арсеналі митця були викилики усталеними техніками і вподобанням його сучасників на кшталт традиційного трактування кольору та ліній і фактологічного відображення сюжету, особливе бачення історичних подій і класичних героїв, які відтак знайшли себе в “новому” образі на полотнах художника завдяки його бурхливій уяві чи власному тлумаченню та уподобанням. Додамо до такого списку ще й природну схильність до епатажу, авангарду та провокації, особливо на початку кар’єри, а також вміння використовувати “посилання між рядків” для досягнення ще більшого резонансу як поміж своїх критиків, так і серед шанувальників. Отож, до епохальних полотен Делакруа відносять “Свобода, що веде народ”, “Смерть Сарданапала”, “Хіоська різанина”, “Човен Данте”, “Жінки Алжиру”, “Викрадення Ребеки” тощо. Ми б воліли розпочати своє дослідження з полотна “Смерть Сарданапала”.

Насамперед, варто було б зазначити, що “Смерть Сарданапала” (1827) суттєво відрізняється від інших робіт художника нестримною уявою, яка спонтанно вилилася

Смерть Сарданапала

жній чоловік має знати, як підкоряти собі власні пристрасті” [4, с. 15]. Та, зберігаючи лояльність своєму баченню, Делакруа буквально замальовує рядок Дж. Г. Байрона з драми “Сарданапал”: “all passions in excess are female” [4, с. 67] (“всі пристрасті у надлишку є жіночі” (тут і далі – переклад наш. – Т. П.)). Беручи до уваги чисельну кількість жінок, в компанії яких Дж. Г. Байрон проводив чимало часу, такий висновок не є сюрпризом. Особливо, якщо ще й згадати, що саме під час написання “Сарданапала” Дж. Г. Байрон мав суперечку з Терезою Гвіччіолі, про яку він згадує у своєму щоденнику в запису від 13 січня 1821 року: “Відніс Терезі італійський переклад “Сафо” Грілларцера, і вона пообіцяла прочитати. Вона посварилася зі мною, коли я почав стверджувати, що любов не є *найбільш піднесена* тема для справжньої трагедії; користуючись перевагами рідної мови і природного жіночого красномовства, вона розбила мої нечисленні докази вщент. Вірогідно, вона має рацію” [1, с. 206]. Вплив жінки на рішення чоловіка, її роль у його долі, а часто-густо й у долі держави та й у всесвітній історії загалом, у класичних творах чи то свідомо, чи підсвідомо або нівелюється, або має здебільшого негативний характер, тому паплюжиться чи критикується як у тексті, так і в інтертексті. Як хороший знавець творчості Шекспіра, Дж. Г. Байрон не міг знехтувати сонетом 144 та рядками, які відкрито демонструють порочність жіночої натури і всієї корупції темних сил, що з нею асоціюються.

Two loves I have of comfort and despair,
Which like two spirits do suggest me still
The better angel is a man right fair,
The worser spirit a woman coloured ill.
To win me soon to hell, my female evil
Tempteth my better angel from my side,
And would corrupt my saint to be a devil,
Woing his purity with her foul pride.
And, whether that my angel be turn'd fiend,

на полотно, окрім золото-коричневих і бурожовтих відтінків, ще й цілим спектром червоних кольорів – від багряного та пурпурового до малинового, кармінового і кармазинового. Сюжет для полотна звано перейнятий у Дж. Г. Байрона. Та саме полотно отримало нехвальну оцінку через нехтування традиціями неокласицизму та романтизму, й, можливо, повне знищення традиційної ролі чоловіка як героя в суспільстві, захисника, переможця, того, хто йде до кінця, на кшталт персонажів з неокласичних творів. Адже сама влада ще нічого не означала – “вона мала поєднуватися з самоконтролем і стримуванням легковажних імпульсів. [...] справ-

Suspect I may, yet not directly tell,
But being both from me both to each friend,
I guess one angel in another's hell.
Yet this shall I ne'er know, but live in doubt,
Till my bad angel fire my good one out [10].

(Є дві любові, мов два духи, в мене –
Два янголи, що борються тихцем;
Дух кращий – то хлоп'я благословенне,
Дух гірший – то жона з хмурним лицем.
Вони обидва володіють мною.
Жадає в образі жіночій зло
Мого святця зробити сатаною,
Затьмарити його сяйне чоло.
Мій добрий дух борониться запекло.
Не знаю, стане чортом він чи ні,
Та знаю, що два янголи – це пекло,
Моя душа – це ж місце їх борні.
Вестиму в сумнівах життя суворе,
Допоки, зло в мені добра не зборе [9]).

**Греція на руїнах
Місолунгі**

Після вмовлянь Мірри, своєї улюбленої наложниці, Сарданапал все-таки підіймає вірних йому людей до бою, та це нічого не міняє в його долі: він все ж програє битву.

В салоні Каре в 1824 році вперше з'явилося інше епохальне полотно “Хіоська різанина”. На ньому зображені наслідки однієї з битв під час грецької війни за незалежність проти Османської імперії. Полотно Делакруа – це психологічна картина безкінечного страждання. Ті, хто вижив, не радіють своїй долі, адже їхнє майбутнє – то рабство, поранені страждають від отриманих ран і неминучості, а помираючі в пекельних муках очікують на смерть. Тіла померлих додають картині статичного драматизму. В сукупності страждань, болю, розчарування та зневіри Делакруа водночас виокремлює кожну постать, кожну людину з її особистим горем, емоціями та почуттями, що робить це пекло ще реальнішим, і переносить глядача від загального до конкретного. Що з того, що герої полотна повстали заради принципів та ідей, якщо в кінці єдине, що впадає в око – це агонія, відчай, відчуття жакливі втоми, виснаження та зневіри. “Хіоська різанина” з'явилася в Салоні за кілька років до “Смерті Сарданапала”. Таке враження, що на цьому полотні ми начебто можемо побачити наслідки битви, на яку так не хотів іти цар Сарданапал, адже традиційному чоловічому героїству та переможній ході на картинах Делакруа практично немає місця.

Інша картина Делакруа “Греція на руїнах Місолунгі” (1826) має не лише історичне підґрунтя. Алегорична фігура Греції, яка сподівалася на підтримку й захист від своїх воїнів, знову ж таки перегукується з образом Мірри з “Сарданапала” та власне “Хіоською різаниною” – вона з сумом розвела руки над тілом грецького захисника,

який знайшов могилу під завалами Місолунги, де відбулося останнє невдале повстання греків проти турків.

Відтак, як і Дж. Г. Байрону, творчості Делакруа більше притаманні сцени з життя історичних персонажів, що програють свої битви, на кшталт Мазепи і Наполеона, ніж тих, хто завойовує світ і до кінця відповідає образу переможця. Останній має бути здатний фізично захистити себе і тих, хто від нього залежить чи на нього покладається: свою кохану, свою сім'ю, чи навіть свій народ і країну. Звісно, це все не про Сарданапала. Його улюбленим дозвіллям були насолода гарною їжею та напоями, проведення часу в оточенні красивих жінок, розваги, варті гедоніста. Ось його девіз: "Eat, drink and love; the rest's not worth a fillip" [4, с. 15] ("Їж, пий і кохай; решта – не варте й дрібнички"). Так, Сарданапал не мав жодного бажання воювати, саме тому в першій сцені ми читаємо рядки, які роблять його "недостойним" чоловічого роду:

Along the gallery, and amidst the damsels,
As femininely garbed, and scarce less female,
The grandson of Semiramis, the Man – Queen. – He comes! [4, с. 11].

(По галереї, в оточенні дівичь,
По-жіночому вбраний, і насилу не жінка,
Внук Семіраміди, Чоловік-Королева. – Він іде!).

Як і у випадку з Семірамідою ("Semiramis – a woman only – led / These our Assyrians to the solar shores / Of Ganges" [4, с. 11]; "Семіраміда – лише жінка – повела / Цих наших Асирійців до сонячних берегів / Гангу") чи то Конрадом зі східної поеми "Корсар" Дж. Г. Байрона, Сарданапал теж потребував жіночої допомоги й мотивації, щоб спробувати зупинити повстанців й захистити свої позиції. Проте коли він програє битву, то приймає жорстоке рішення – вбити всіх наложниць, рабів, коней та знищити все своє добро, таким чином влаштуовуючи справжню оргію поховання. Зовнішність Сарданапала також привертає увагу своєю красою й доглянутістю. Втім, така краса стає скоріш характерною рисою новоствореного образу, ніж необхідною рисою "традиційного" чоловіка.

Відтак, "Смерть Сарданапала" Делакруа є яскравим прикладом подолання традиційних гендерних уявлень. З іншого боку, дивує та викликає протест абсолютно байдужий погляд Сарданапала, зверхня сторонність по відношенню до всього, що відбувається навколо нього. Проте, можливо, у цьому спокої приховане дещо інше – усвідомлення даремності всіх земних багатств, благ і насолод, беззмістовність влади і боротьби за неї, а отже – абсолютна переоцінка цінностей. Адже, як зазначив У. Блейк у "Шлюбі Небес і Пекла": "The road to excess leads to the palace of wisdom" [11, с. 7] ("Дорога до непомірності веде до палацу мудрості").

На сторінках своїх творів Дж. Г. Байрон запропонував аналог сучасника, який абсолютно не узгоджувався з домінуючим стереотипом, і мав таку ж бунтівну природу, як і його творець. Так, його персонажі – це "аутсайтери", які часто намагаються стати "справжніми чоловіками", але зрештою засновують власні рухи за звільнення, частково, щоб врятуватися і поглузувати над усім, що є символом чоловічого

стереотипу” [4, с. 13]. З іншого боку, “Сарданапал” Дж. Г. Байрона – це створення образу в традиціях “байронівського героя”, чи то “контр-героя”, де спостерігається відхід від класичних норм і виражається особлива симпатія чоловікам, які схожі на самого поета, яким близькі його цінності, вподобання та смаки. Це – ліричний герой, якому притаманні гедонізм, творче начало, який надмірно переймається власними інтересами, але при потребі чи/ї бажанні може взяти зброю, щоб спробувати свої сили в традиційному образі “героя”. У своєму листі до Томаса Мура від 2 січня 1814 року Дж. Г. Байрон писав: “Я б радо зобразив моїх героїв досконалішими й привабливішими, якби міг, тому що критика відгукувалася в основному про їхні характери й робила мене відповідальним за їхні вчинки та якості, так ніби останні були моїми особистими. [...] і все ж... та ні: я маю визнати, що Чайльд-Гарольд – вищою мірою неприваблива особа [...]” [1, с. 368].

Як відомо, Дж. Г. Байрон не лише створював ці образи на основі власної уяви, але й знаходив їх серед історичних персонажів. Попередньо ми вже згадували фігури Наполеона та Мазепи. Варто звернутися й до такої постаті, як Марк Антоній. Цікавою в цьому плані є праця “Байрон і Шекспір”, де Г.У Найт стверджує, що “Сарданапал” – це Байронове “відтворення “Антонія та Клеопатри”. Позиція героя як верховного правителя, який критикується за сексуальну розбещеність і безвідповідальний гедонізм, тісно відповідає позиції Антонія. В обох драмах традиційний воїн і державні цінності протиставлені сексуальним і спорідненими з ними спокусам. [...] Антоній позиціонується як герой, який інстинктивно відмовляється від усієї мирської раціональності заради пристрасті коханої; Сарданапал як проголошений пацифіст, свідомо позиціонує любов і пристрасть над традиційним воїном і імперськими цінностями” [2, с. 258]. Схожа традиція спостерігалася в усіх східних поемах Дж. Г. Байрона, з тією різницею, що поет на той час ще не готовий був повністю відмовитися від образу героя, у вчинках якого проглядається “одвічна” комбінація: любов, честь, дії: “And how returned? / Why, like a man – a hero; baffled, but Not vanquished [4, с. 11] (“І як вона повернулася? / Ну, як чоловік – героєм; розстроєною, але / Не підкореною”). “Сарданапал”, відтак, не лише додає до традиції створення нового образу, а й робить його ще епатажнішим і містичнішим.

Пасивна поведінка з боку чоловіка й активна поведінка з боку жінки є яскравим прикладом зміни ролей в суспільстві й створення гендерних аналогів, зміщення стереотипів, руйнування традицій. Дж. Г. Байрон і Делакура звернулися до світу Сходу, який визначався як жіночий, на противагу світу Заходу, який позиціонувався як чоловічий, щоб донести свої ідеї. Втім, Делакура цікавився сучасною історією не менше, ніж класичною і емоційно реагував на політичну ситуацію у рідній

Свобода, що веде народ

Викрадення Ребеки

Франції. Так, на полотні “Свобода, що веде народ” (1830) зображені події під час липневої Французької революції 1830 року на вулицях Парижу. В центрі сюжету ми бачимо напівоголену жінку на барикадах, яка закликає народ до бою. Зовні вона схожа на Маріанну, символ Французької республіки. В одній руці вона тримає французький прапор з трьома кольорами, що уособлюють такі цінності, як свобода, рівність і братерство; в іншій – багнет, закликаючи таким чином народ до боротьби з жорстоким і несправедливим режимом та до захисту власних інтересів. Незважаючи на brutальне насилля навколо, поранені та мертві тіла як серед королівських військ, так і повстанців, ми бачимо на обличчі Свободи тверду рішучість і цілковиту непохитність на шляху до мети.

Разом із тим, традиційність гендерних ролей як Делакруа, так і Дж. Г. Байроном теж не ігнорується, що робить їхніх героїнь максимально наближеними до реальності. Про героїнь Дж. Г. Байрона Дж. Макган, наприклад, сказав, що вони можуть бути як “покірними та наївними жіночими ідеалами”, так і “пристрасними і вкрай норовливими особами” [3, с. 229]. “Традиційний” Вальтер Скот з його лицарськими романами захопив уяву Делакруа і, як наслідок, у 1846 році в Салоні виставляється його полотно, відоме під назвою “Викрадення Ребеки”. На тлі бурхливої боротьби нерухоме тіло Ребеки є символом покори, приреченості й примирення з неминучим. Ребека з полотна Делакруа нагадує Медору, кохану Конрада, зі східної поеми “Корсар”:

The Sun hath sunk – and, darker than the night,
Sinks with its beam upon the beacon height
Medora’s heart [...]
She saw not, felt not this – nor dared depart,
Nor deemed it cold – her chill was at her heart [2, с. 331].

(Сонце сіло – і, темніше за ніч,
Опускається з його променем до верхівки маяка
Серце Медори [...]
Вона не бачила, не відчувала цього – і не сміла піти,
І не думала, що холодно – її холод був у її серці).

Традиційно жінки змальовані й на інших полотнах Делакруа. Наприклад, “Дівчинка-сирота на кладовищі”, “Смерть Офелії”, “Грішниця, що кається в пустелі”, “Одаліска”, “Жінки Алжиру” тощо.

Попри все, такий підхід “подвійних стандартів” свідчить про зміни в суспільстві, де традиції підтримуються, але вже мають місце нові віяння, і де робляться перші

кроки до визнання жіночої експансії та становлення феміністичного руху. Водночас, це також примирення й прийняття представника чоловічої статі в новій подобі, та – що найважливіше – вміння змусити читача/глядача співчувати такому герою, уподобати його, й стати на його бік, оскільки такий герой – не просто результат уяви чи невдаха з історичних архівів: він перебуває серед сучасників Дж. Г. Байрона і Ежена Делакруа і як реальна людина заслуговує на презумпцію невинуватості та на особисті привілеї, а разом з ними – на повагу, захоплення і любов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Байрон Дж. Г.* Дневники. Письма / Дж. Г. Байрон. – М.: Наука, 1965. – 440 с. 2. *Knight G.W.* Byron and Shakespeare. Collected works. Volume XI. Routledge, NY, 2002. – P. 408. 3. *McGann J.J.* Fiery Dust. Chicago and London. The University of Chicago Press, 1968. – P. 324. 4. *Mosse G.L.* The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity. New York. Oxford. Oxford University Press, 1998. – P. 241.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Байрон Дж. Г.* Стихотворения. Поэмы. Драматургия. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 832с. 2. *Byron G.G.* Selections. – М.: Progress, 1979. – 520 p. 3. <http://artukraine.com.ua/n/luvr-pobiv-rekordi-vidviduvanosti-pid-chas-vistavki-delakrua/#.W-f09UzZyw>. 4. <http://www.public-library.uk/ebooks/84/71.pdf>. 5. [http://www.eugene-delacroix.com/the-abduction-of-rebecca.jsp#prettyPhoto\[image1\]/0/](http://www.eugene-delacroix.com/the-abduction-of-rebecca.jsp#prettyPhoto[image1]/0/). 6. [https://en.wikipedia.org/wiki/The_Death_of_Sardanapalus#/media/File:Delacroix_-_La_Mort_de_Sardanapale_\(1827\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Death_of_Sardanapalus#/media/File:Delacroix_-_La_Mort_de_Sardanapale_(1827).jpg). 7. <http://www.eugene-delacroix.com/greece-on-the-ruins-of-missolonghi.jsp>. 8. <http://www.eugene-delacroix.com/liberty-leading-the-people.jsp>. 9. http://ae-lib.org.ua/texts/shakespeare_the_sonnets_by_pavlychko_ua.htm#138. 10. <https://www.poetryfoundation.org/poems/50651/sonnet-144-two-loves-i-have-of-comfort-and-despair>. 11. <https://viapozzo6.files.wordpress.com/2015/12/william-blake-the-marriage-of-heaven-and-hell.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2018 р.

*Pashnyak T.G., PhD., Associate Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv*

BYRON AND DELACROIX: A NOVELTY IN THE TIMES OF TRADITION

2018 is the year when the world of art celebrates 220th birthday of the highly acclaimed and distinguished artist of French Romanticism Ferdinand Victor Eugene Delacroix. To commemorate this event the Musee du Louvre, Paris and the Metropolitan Museum of Art in New York organized a monumental exhibition which features 180 works painted throughout Delacroix's entire career. It is also worth mentioning that the Musee du Louvre's exhibition has exceeded even the wildest expectations when it comes to its popularity since the number of visitors came to as many as some 500.000 people and broke all the records.

Given look into Delacroix's biggest hits and their relation to the works of notorious Lord Byron is a tribute we pay today to commemorate both an artist and a poet, and their immense contribution to the world of art and literature. Current research involves studying of the most renowned works of Delacroix such as "Death of Sardanapalus", "Liberty Leading the People", "The Massacre at Chios", "The Abduction of Rebecca", "Greece on the Ruins of Missolonghi" and finding parallels to the views

earlier expressed by Lord Byron in his poems, tales and tragedies. The most prolific would be *Oriental Tales* and a historical tragedy “*Sardanapalus*”. By doing so, we have come to a few conclusions, namely, both men were extremely dissatisfied with the way the world was obsessed with rightness, rules and regulations as well as constraints, imposing conservative views and putting a limit on emotions. Widely accepted ideology therefore proved the stumbling-block first to Byron and then to Delacroix leading to highly individual novel approach to the world of emotions and to gender roles in European society. Traditional images of masculinity were harshly criticized however not fully eradicated; male representatives of new generation had to learn the hard way to be well-accepted and recognized, while femininity was taking over men’s world, women were still disapproved for being too emotional, and too passionate as “all passions in excess are female”, hence, the existing order of things was drastically disrupted and led to inevitable – emancipation of women and condemnation of men.

Key words: gender roles, gender analogues, traditional character, hedonism, “Byronic hero”, lyric hero.

УДК 9.378.314/316

Процев’ят Т.І., к. іст. н.

Всеукраїнський благодійний фонд “Соборність”, м. Київ

УКРАЇНОЗНАВСТВО – ПРОВІДНИЙ ЧИННИК ПОДОЛАННЯ КРИЗИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ ТА СУСПІЛЬСТВА (В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ОСВІТИ)

Розглядається проблематика розвитку українознавства як основного чинника духовно-культурного відродження нації, національної самосвідомості та гідності, формування високо-духовного, освіченого, мотивованого, громадянства, спроможного продукувати та втілювати в життя ефективні системні концепції національно-державного розвитку, продуктивні для світового цивілізаційного процесу, протистояти будь-яким актам інформаційно-культурного насильства та агресії.

Ключові слова: українознавство, нація, національна самосвідомість, візія, ІСУА (інтегральний системний українознавчий аналіз).

Всі події в країні й вчинки тих, хто обтяжений владою та впливами, сьогодні слід аналізувати на тлі невинних жертв, покалічених тіл та зруйнованих осель. І, на жаль, далеко не всі з нас витримують це випробування. (“Не даймо сліпій ненависті запанувати над нами”, звернення Ініціативної групи “Першого грудня”, 25 Лютого 2017 року).

На сучасному етапі українське суспільство та держава опинилися перед викликами та небезпеками, які загрожують їх існуванню. Серед головних:

1. Гібридна війна Росії проти України, ключовим елементом якої є психологічна, пропагандистсько-інформаційна її складова. Її цілі – деструкція, розбалансування державно-політичної функціональності, національної самосвідомості, дезінтеграція національної ідеї та цінностей, системи національних інтересів. Серед завдань війни